

CAPUT VI.

DE

PROLUSIONIBUS
ORATORIIS.

SIVE

PROGYMNASMATIS

Inter alia Rhetoricæ elementa, quæ
Aphthonius Rhetor Illustris literis consignavit,
Principem Locum obtinent Thesis, Locus com-
munis, Fabula, Narratio & Chria, quæ
hîc tractanda veniunt.

ARTICULUS I.

DE THESI.

THesis, latinè positio, est quæstio generalis
nullis alligata circumstantiis loci, temporis,
personæ: ut, si quæras: an studendum li-
beralibus artibus?

Econtra Hypothesis dicitur quæstio particula-
ris, vestita quibusdam circumstantiis, ut, éstne
mihi studendum Rhetoricæ?

Maximo usui thesis est oratoribus, qui, ut faci-
lius probent hypothesin, hanc ad thesin revocare
consueverunt: id est, quæstionem singularem à

E

pro-

propriis circumstantiis, personis, locis, temporibus avocant, & ad universi generis vim explicandam traducunt. Cùm enim quæstio particularis in generali, tanquam pars in toto, contineatur, quidquid de toto probaveris, etiam de parte probari necesse est; & quod dicitur de universis, intelligendum quoque est de singulis. Ut, si virtutis studium laudabile est, laudem etiam meretur studium mansuetudinis: si non liceat, alterius damno, suum augere commodum, nec licebit, furtis & fraudibus ditescere.

Tractatur autem Thesis hunc in modum: post breve exordium, afferuntur Argumenta, quibus Thesis probetur: diluuntur objectiones, si necesse sit, ac demum concluditur.

EXEMPLUM.

Cicero L. 3. offic. Probat, atque exornat hanc Thesis; Non licet alterius damno suum augere commodum.

EXORDIUM. Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera, quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis.

ARGUMENTA. Nam principio tollit convictum humanum & Societatem. Si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum, spoliet aut violet alterum. dirumpi necesse est eam, quæ maxime est secundum naturam, humani generis Societatem. Ut, si unumquodque membrum sensum hunc haberet,

beret, ne posse putaret se valere, si proximi membrò
 valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire
 totum corpus necesse esset; sic si unusquisque nostrum
 rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod
 cuique possit, emolumentum sui gratiâ, societas homi-
 num & communitas evertatur necesse est.

Neque verò hoc solum naturâ, id est, jure gentium,
 sed & legibus populorum, eodem modo constitutum
 est. Hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem
 esse civium conjunctionem; quibus parere qui velit,
 nunquam committet, ut alienum appetat, & id, quod
 alteri detraxerit, sibi assumat.

CONCLUSIO. Ergo unum debet esse omnibus
 propositum, ut eadem sit, utilitas uniuscujusque &
 universorum; quam si ad se quisque rapiat, dissol-
 vetur omnis humana consociatio.

ARTICULUS II.

D E

LOCO COMMUNI.

Locus communis est laus aut vituperium, aut
 ejusmodi sermo, qui pluribus aptari applicari-
 que potest: sic laus virtutis generatim sumptæ con-
 venit & applicari potest prudentiæ, fortitudini,
 temperantiæ: infamia & turpitudine proditionis ca-
 dit in omnes proditores.

Vix locus communis differt à Thesi, unde & eo-
 dem modo tractandus est. Sunt tamen, qui The-
 sin ad exornandum, locum communem verò ad pro-
 bandum magis valere asserant.

E s,

EX.

EXEMPLUM.

Cicero orationem pro Rabirio exorsus est à loco communi, qui cuilibet civi reo, si hujus vitæ cum salute reip. conjuncta sit, defendendo facile aptari potest.

Etsi, Quirites! non est mea consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de causa quemque defendam, propterea quòd cum omnibus civibus, in eorum periculis, semper satis justam mihi causam necessitudinis duxi; tamen in hac defensione capitis, fame, fortunarum omnium C. Rabirii proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, que justissima mihi causa ad hunc defendendum esse mihi visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri.

Afferuntur Argumenta.

Nam me cum amicitia verustas, cum dignitas honoris, cum ratio humanitatis, cum mea vita perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata, cum vero ut id studiosissime facerem, salute reip., consulare officium, consulatus denique ipse coegit. Non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia vitæque turpitudine, non denique veteres, justa gravesque inimicitia civium in discrimen capitis vocaverunt: agitur nihil aliud in hac causa, quam ut nullum sit post hac in repub publicum consilium. &c.

CONCLUSIO. Qua cum ita sint, primum quod in tanta dimicatione capitis, fama, fortunarumque omnium fieri necesse est, ab Jove opt. max. ceterisque Diis Deabusque immortalibus pacem ac veniam peto, precorque ab iis, ut hodiernum diem, & ad hujus salutem conservandam, & ad repub. constituendam iuxta patientur.

ARTICULUS III.

D E

F A B U L A.

Questio I. *Quid Fabula & quotuplex?*

R. Fabula est sermo fictus, sub fabuloso verborum cortice veritatem continens.

Alia est rationalis, alia moralis, alia mixta: Fabula rationalis est, quâ aliquid ab homine dictum factumve fingitur. Moralis est, si brutis sermonem actusq; affingas. Mixta est, quâ sermo hominem inter & brutum inducitur.

Exemplum fabulae Rationalis. præbet Hercules hydræ capita demetens; aut Tantalus apud inferos, medius inter undas sitiens, &c.

Exemplum fabulae moralis. Lupus cum agno bibendi causâ, ad rivum accesserat; cumque agnus staret inferior, lupus superior, hic tamen agnum accusat, quòd aquam pedibus turbet. Negat agnus id fieri posse, cum ab ipso lupo aqua descendat. At maledictis, inquit lupus, ante mentes sex me proscidisti. Id quomodò fieri potuit? respondit agnus, cum ante sex menses nondum natus fuero. At tuus certè Pater maledixit mihi, subjecit ferox, atque ità correptum devorat.

Exemplum fabulae mixtae. Mustela ab homine capta cum mortem effugere cuperet, ah! quæso inquit, parce: cur me necare vis? domum tuam muribus purgo: cui ille; id mei gratiâ non facis, sed ut gulæ tuæ seruias; nunc ergo morere.

Questio 2. *Quas dotes exigat fabula?*

Re. Has quatuor : brevitatem, claritatem, iucunditatem, & probabilitatem.

Brevis erit, si nihil afferas, quod sit superfluum.

Clara, si verbis propriis & usitatis rem exprimas, si ordinem loci & temporis serues, si à longioribus periodis abstineas, si amphibologiam vitas, & nimiam personarum multitudinem.

Iucunda erit, per colloquia personarum, per expectationes animorum, per exitus rerum miros & inopinatos, &c.

Probabis, si nihil fingas à loco, tempore & persona loquentis aut agentis alienum : si enim bruta voce & ratione uterentur, aliter vulpes, aliter gallina loqueretur ; aliter lupo, aliter agnus ageret. Unde si columbam crudelem, accipitrem benignum Lupum mitem, agnum ferocem induceres, contra decorum peccares, & fabula probabilitate careret.

Questio 3. *Quomodo tractatur fabula?*

Re. Initium fit ab encomio authoris, qui fabulam excogitavit ; aut per modum brevis exordii dicitur quidpiam de vitio aut virtute illa, quæ fabulæ scopus est. Hoc Exordium, præfabulatio seu Promythion appellatur.

Deinde narratur fabula, quemadmodum res aliæ verè gestæ. De quibus arti. seq. dicitur. Denique ad mores fabula applicatur, quod affabulatio seu Epimythion dicitur.

E X E M P L U M.

De Lupo & Agno ; ùt supra.

PROMYTHION. *Quàm facile parvique laboris res sit, virum innocentem à potentioribus inimicis, per adornatas calumnias opprimi, & non modò bonis fortunisq; omnibus, sed etiam vitâ ipsa, per crudele Ludibrium, d'stituti atque exspoliari, id nos veteres insigni Apologo docuerunt.*

N A R R A T I O F A B U L Æ.

Ad rivum Agnus venerat, suis levande causâ. Accurrit & Lupus, magis præde quàm potius desiderio, stimulatus fame potius quàm siti. Mox agni lacerandi occasionem aucupans, heus, inquit, Audacule! non cessabis mihi aquam turbulentam bibenti facere lutulentis pedibus tuis: cui agnus: qui possum, quæso, facere, quod quereris, lupe humanissime! vix heu! primoribus labellis rivum attingi: vix extrema libavi undam lingua.

Mentiris, impudens! turbasti latices: lutulenta ad me fluit aqua. Ah! quid ais? lupe nobilissime! nonne vides à te, qui superiore ad rivum loco stas, decurrere liquorem ad meos haustus? obmutuit his Lupus, repulsus tam evidenti ratione; sed mox ad alia se vertens novum crimen comminiscitur: non meministi, inquit, proterve! cùm ante sex menses maledicta in me ingereres, ò stabuli fenestra, minas intendens transeuntis? bona verba, heros sylvarum in-clyte! non coherent, quæ dicis: verbo sit venia: nam qui tres tantum menses sum natus, qui potui ante sex

menses tibi maledicere? atqui perinde est, inquit Lupus, an mihi tu tuusve Pater maledixerit: ille certè in me convitium coniecit non semel: aquum est, parentis pœnas inimicus luit natus. Quo dicto in illum insiluit, correptumq; dentibus crudelissimè devorat

Epimythion. En! quàm facilis labor, innocentem structis calumniis perdere! quàm multi etiam nunc agnis innocentibus similes cedunt in prædam iniquissimis hominibus, ut voracibus lupis! spoliantur bonis, famâ exuuntur, & si non vitâ, saltem vitæ commodis privantur.

EXEMPLUM ALIUD.

De corvo & vulpe.

Promythion. Tum vel maximè illudi inanis gloriæ venatores, cùm laudantur, & patulas aures adulantium vocibus præbent, sequenti fabulâ ostenditur.

Fabula. Sedebat corvus in excelsa arboris ramo caseum, quem rapuerat, pari aviditate ac voluptate comedens. Hunc vidit vulpes & invidit; ac lingua sibi lingens rostrum, jam caseum devorabat oculis; spes tamen optato potiundi cibo apparet nulla, quamvis usque & usque arborem sollicitè circumeat, versètque se in omnem partem. Ad solitas igitur se vertit artes, dejectoq; humi tergo, collum ac rostrum erigit, & aures simul arrigit, obrutu in corvum defixo. Advertit corvus speculantem; & crocitans, quid aspectas, inquit, versipellis? Te ipsum, respondet vulpes; te intueor corve mi bellissime! nam Hercule tuarum me penetrarum

narum splendor in admirationem rapit: nihil equidem memini me vidisse pulchrius. O! si quantum præcedis plumarum nitore aves cæteras, tantum præires voce, ne tu absolutus fores numeris omnibus, nec ulla esset volucris usque adeò temeraria, quæ auderet tecum de palma contendere. Corvus mirificè delectatus commemoratione illâ laudum suarum, agit primùm, ut decuit, vulpi grates; se tamen non destituti voce asserit: & dabo, inquit, specimen: simulque cantilenam occinit, ac calcem simul amittit. Quem vulpes arripiens fugit, corvo turpiter illuso; qui cantu in gemitum verso, stoliditatem cœpit suam deplorare.

Epimythion. Sic capiuntur vanæ laudis aucupes, effundunt bona & rem familiarem dilapidant, dum inani gloriæ avidius inhiant. *Pom.*

EXEMPLA ALIA EX PHÆDRO

Cujus in versiculis lucet natus quidam latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus.

LUPUS & CANIS

Quàm dulcis sit libertas, breviter proloquar.

Cani per pasto macie confectus Lupus
 Fortè occurrit: Salutantes dein invicem
 Ut restiterunt: unde sic, quæso, nites,
 Aut quo cibo tantum fecisti corporis?
 Ego, qui sum longè fortior, pereo fame.
 Canis simpliciter: Eadem est conditio tibi,
 prestare Domino si par officium potes.

Quod? inquit ille; Custos ut sis Liminis,
 A furibus tue aris & noctu domum.
 Ego verò sum paratus. Nunc patior nives
 Imbrésque, in sylvis asperam vitam trahens.
 Quanto est facilius mihi sub tecto vivere,
 Et otiosum largo satiari cibo?
 Veni ergo mecum. Dum procedunt, aspicit.
 Lupus à catenâ collum detritum canis.
 Unde hoc amice? Nihil est. Dic, quaso tamen.
 Quia videor acer, alligant me interdum,
 Luce ut quiescam, & vigilem cum nox venerit.
 Crepusculo solutus, quâ visum est, vagor:
 Adfertur ultrò panis: de mensâ suâ
 Dat ossa Dominus: frustra jactat familia,
 Et quod fastidit quisque pulmentarium.
 Sic sine labore venter impletur meus.
 Age, si quò est abire animus, est licentia?
 Non plane est inquit. Fruere, qua laudas, canis!
 Regnare nolo, liber ut non sim mihi.

CALVUS & MUSCA.

Calvi momordit Musca caput.

Quam opprimere captans, alapam sibi duxit gravem
 Tunc illa irridens: Punctum volucris parvula
 Voluisti morte ulcisci, quid facies tibi
 Injuria, eam qui dederis contumeliam?
 Respondit: Mecum facile redeo in gratiam,
 Quia non fuisse mentem ledendi scio:
 Sed te contempti generis animal improbum
 Qua delectaris bibere humanum sanguinem,
 Optem necare vel majore commodo
 Hoc argumentum veniam magis dari docet,

Quis

*Qui casu peccat, quàm qui consilio est nocens.
Illum esse quâvis pœnâ dignum iudico.*

De lusu & severitate.

*Puerorum in turbâ quidam ludentem Aticus
Æsopum nucibus cum vidisset, restitit,
Et quasi delirum vixit: quod sensit simul
Derisor potius, quàm deridendus senex,
Arcum retensum posuit in media viâ:
Heus, inquit, sapiens! expedi, quod fecerim.
Concurrit populus. Ille se torquet diu,
Nec quæstionis posita causam intelligit.
Novissimè succumbit. Tum victor Æsopus,
Citò rumpes arcum, semper si tensum habueris:
At si laxaris, cum voles, erit utilis.
Sic lusus animo debet aliquando dari,
Ad cogitandum melior ut redeat tibi.*

ASINUS & LEO VENANTES.

*Virtutis expertus, verbis jactans Gloriam,
Ignotos fallit; notis est derisui.*

*Venari Asello comite cum vellet Leo
Contextit illum frutice, & admonuit simul
Ut insuetâ voce terreat feras;
Fugientes ipse ut exciperet. Hic auriculas
Clamore subito tollit totis viribus,
Novoque turbat bestias miraculo:
Quæ dum paventes exitus notos petunt,
Leonis adficiuntur horrendo impetu.
Qui postquam cæde fessus est, Asinum evocat,
Subetque vocem premere: tunc ille insolens:
Qualis tibi videtur opera hæc vocis mea?
Insignis, inquit, sic, ut nisi nossem tuum
Animum genúsque, simili fuisset in metu.*

ARTICULUS IV.

DE

NARRATIONE.

Questio 1. Quid Narratio & quotuplex?**R.** Est Expositio rei, quæ gesta est, aut
geri potuit. Unde differt à fabula.

Alia est Historica, quâ res nitidè ac apertè ex-
ponitur: Alia oratoria, quæ stylo sublimiore &
variis figurarum ornamentis perficitur: Hanc puel-
læ nobili gemmis fulgenti, illam Rusticæ nitido
habitu indutæ rectè comparaveris.

Utraque Narratio amat brevitatem, claritatem,
probabilitatem & suavitatem, uti de fabula dictum.

Questio 2. Quæ sunt peculiaria Narrationis
ornamenta? **R.** Sunt sequentia:

I. Tempus præsens pro præterito eleganter
usurpatur. Ut, *amici invitantur ad epulas; ve-
niunt; discumbitur; fit sermo familiaris, bibitur
majoribus poculis, hostes hortatur, &c.*

II. Plures infinitivi congeruntur, suppresso
verbo, à quo reguntur; voces etiam aliquæ reti-
centur, quæ ex aliis satis intelliguntur.

Cicero in Verrem, qui Regi Antiocho cande-
labrum gemmeum abstulerat. *Rex primò nihil
metuere, nihil suspicari. (a) Dies unus, aliter, plu-
res, (b) non refert. Tum mittit rex ad ipsum, ut
reddat*

reddat. *Subet iste postridie ad se reverti. Mirum illi videri.* (c) *Mittit iterum: non redditur.*

A. intellige, poterat. B. abeunt. C. cœpit.

III. Verba, ait, inquit, & similia non statim initio, sed post unam alteramve vocem ponuntur.

Ut, *Censesne, inquit filio mater, tantum dedecus me laturam diutiùs? quid enim commisi mali, respondet filius? At mater, O impudentiam! ait; etiam queris, quid mali feceris? furcifer! Hic filius exasperatus, mène, ait, mater! habes famuli loco, cui illa: non famuli, sed vilissimi mancipii.*

IV. Nobiliores figuræ & elegantes periodi mirum in modum illustrant oratoriam narrationem. Ejusmodi figuræ sunt. *Hypotiposis, ut, inflammatus irâ egreditur domo, ardent oculi; emicat ab ore furor, horrent capilli, &c.*

DUBITATIO. *Quid agat misera? ad quem confugiat! cujus opem imploret? Patris? in vincula conjectus est: Fratrum? abducti sunt in servitutem; Propinquerum? diffugere omnes.*

SUSTENTATIO. *Quid deinde factum censeatis? victam fuisse promissi puellam? nullo modo: cessisse minis? non cessit. Quid igitur facere potuit columba inter ungues accipitris? dicam, audite: excisam sibi linguam in os impudici exspuit; quo ille telo ictus victusque cessit loco.*

COMMUNICATIO. *Quæro à vobis, qui hæc auditis, si vestræ res in eo essent loco, quid vobis agendum esse censeretis? fugam arriperem, inquit aliquis, &c.*

EXCLAMATIO. *Filiam exturbavit nuptiali thalamo, & genero nupsit. O mulieris scelus incredibile!*

bile! ô libidinem inauditam! non timuisse hominum famam, non dedecus æternum, non furiarum ardentes faces.

EXEMPLUM NARRATIONIS
historicæ ex Cicerone L. 3. offic.

Pythius piscatores ad se convocavit, & ab his petiit, ut ante tuos hortulos postredie piscarentur; dixitque, quid eos facere vellet. Ad cenam tempore venit Caius: opipare à Pythio apparatus convivium; Cymbarium ante oculos multitudo: pro se quisque, quod ceverat, afferebat: ante pedes Pythii, pisces abjiciebantur. Tum Caius, quæso, inquit, quid est hoc, Pythi! tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, quid mirum, inquit; hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: hic aquæ; hac villa isti carere non possunt. Incensus Caius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primò; quid multa: impetrat: emit homo cupidus & locupletans quanti Pythius voluit. Invitat Caius postredie familiares suos: venit ipse maturè: Scalmum nulum videt; quarit ex proximo vicino, num feria quadam piscatorum essent, quòd eos nullos videat? nulla, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent, itaque heri mirabar. Stomachari Caius; querere, quid rei esset? agere se in omnem partem; suspendi animo. Sed quid faceret? Non dum enim Aquilius collega & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. Ergo & Pythius & omnes aliud agentes, aliud simulantes; improbi, malitiosi sunt.

EXEMPLUM NARRATIONIS.

Historica ex Strada prolus.

EXpugnatâ jam Nicosiâ, urbe totius Cypri opu-
 lentissimâ, & sexaginta hominum millibus fre-
 quente, Mustaphus rerum successu ferox urbis re-
 liquias prædabundo militi donat. Desiderati dicun-
 tur in ea cæde veriùs quàm pugna, suprâ quindecim
 millia Cypriorum; capti ad viginti millia. Ex
 manubiis atque omni prædâ Mustapho pretiosa
 quæque servantur. Ille navigia duo & ingentem
 myoparonem spoliis onerat, imprimis verò egre-
 gios formâ pueros puellâsque totâ ferè Insulâ con-
 quisitas myoparoni imponit, traditque omnia qua-
 dringentis prætorianis militibus Selimo Impera-
 tori comportanda. Vehebantur inter captivas cy-
 prias puella nobilis, quæ secum reputans, quid
 evenisset patriæ ac suis, quid sibi in Selimi potestate
 eventurum esset, magnum quid animo agitare cæ-
 pit. Et jam è portu ad duo milliaria processerant,
 cum milite nitratum pulverem extrahente ad usum
 tormentorum, intervenit inibi puella cum lumine.
 Enimverò nacta patrandi facinoris opportunita-
 tem, ardente in animo flammâ, respectans modò
 patriam, modò cœlum, propius repentè profilit,
 ac deliberatâ morte ferocior, intrâ ea receptacula
 ignem jacit. Emicuit illicò feralis flamma, mag-
 nôq; fragore avulsa à sedibus suis tabulata, atque
 in altum excussa rapuere simul eâdem vi semiusta
 hominum corpora. Cæteri aut collisi invicem aut
 conlauciati, aut incensi exceptiq; undis expiravê-

vêre. Nec se intrâ Myoparonem continuit clades :
 Fragmentis hominum tabularumque ex alto deci-
 dentibus , corripuit ignis proxima navigia , horæq;
 unius spatio , quantum erat conquilitum toto regno
 prædæ hominumq; , quatuor exceptis , ex quibus rei
 series deinde cognita , in oculis Insulæ , Mustaphæ
 ipso inspectante , consumptum est.

NARRATIO ORATORIA ejusdem facinoris.

JAM disjectis mœnibus ac propugnaculis in Nico-
 siam urbem Othomannicus sese infuderat exer-
 citus ; cum Mustaphus Bassa , vir ingento ferox ,
 scelere incensus , victoria tumens atque odio in
 Christianos inflammatus civium domos ac fortunas
 militum prædæ atque libidini indulgit. Diripitur
 urbs Insulæ ac regni caput , deliciarum sedes &
 quondam hospitium gratiarum. Cæduntur obvii
 cives & incolæ , fora ac plateæ cadaveribus opplen-
 tur : non ætati , non sexui parcitur. Rivi sanguinis
 totâ urbe decurrunt : Sacra profanâque omnia ra-
 pinis , cædibus , ludibriis vexantur , violantur ,
 conculcantur. Ipse interea Mustaphus quantum
 erat totâ urbe ac regno gemmarum , quantum auri
 argentiq; , cum cælati tum rudis ; vestem præterea
 opere vario , ac signa complura ; demum præci-
 puos quosque captivorum , & præstantium formâ
 puellarum puerorumque greges duabus onerariis
 ac magno Myoparoni impositos Selymo Imperato-
 ri Byzantium dono mittit.

Quis verbis explicet & narrando percenseat
 tristes

tristes ejulatus, ac gemitus captivorum, ac præcipuè nobilium Virginum, cum navigia spoliis onusta è portu solverent? ripæ ac littora omnia, atque ipsæ maris undæ lacrimantium vocibus ac singultibus personabant. Una tamen puellarum reliquis constantior, & in communi luctu infractum gerens animum, grande quippiam moliri videbatur.

Ad duo milliaria jam naves à portu discesserant, cum se obtulit occasio pulcherrimi facinoris, quod omnium sæculorum memoria laudibusque celebrabitur. Quid igitur puella? an in undas se præcipitem dedit, satius esse rata, incorruptum corpus marinis belluis, quam pudicitiam barbaris tradere? an veterem Lucretiam imitata, adactò in pectus pugione, sibi vitam eripuit? majora cogitate; expectate facinus, quam vultis palmare & heroicum; vincam expectationem vestram. Classarius miles vas nitrati pulveris aperuerat, cum virgo facem manu gestans præteriret. Sensit illa statim succendi sibi animum submissâ à cælo flammâ; neque enim aliunde crediderim tam generosum pectus potuisse inardescere. Nunc, nunc tempus est, ita illa secum, quo ruinam patriæ & tuorum necem ulciscâre, uno momento te & de meretricio dedecore vindicabis, & defensæ pudiciæ exemplum dabis.

Ergò militi facta propior puella, manumq; subito protendens, O ausum incredibilem! O mentem cælo superiorem! O factum nullis sæculis visum, nunquam auditum! de quo nulla ætas conticescet; manum, inquam, protendens, subito facem ardentem in Sulphureum pulverem injicit.

Fit horribilis fragor, & tonitru majus, quàm verbis dici aut animo cogitari possit. Suis evulsa sedibus tabulata in altum evibrantur; ardent funes nautici, & accensa carbasà cum fœtenti fumo latè flammâ spargunt; multi semiusto corpore quasi è muralibus tormentis emissi in aërem volant: vapore suffocati aut fumantibus tabulis impliciti pereunt multi. Denique navis tota ignium vi in partes dissilit ac dissolvitur. Nec se continuit intra Myoparonem feralis clades; sed transmissio pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto æquore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac cypriæ flos nobilitatis, prospèctantibus è Nicosiensi litore civibus, stragémque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter undas incendio celerimè deflagrârunt. *Ita fore idem Strada & Hauss.*

NARRATIO ALIA ORATORIA.

De potatore Belgâ.

Matrona prudens & honesta maritum habuit in Belgio, cùm vitiis infamem, tum verò temulentiam insignem. Quid non egit mulier cordata, recordem ut virum ad Sanitatem revocaret? quas non intendit machinas? quam industriam non adhibuit? sed nimirum corroborata erat longo usu insana perpôtandi cupiditas, altioresque egerat in ejus animo radices turpissima consuetudo, quàm ut evelli ratione ullâ aut pudore posset.

Con-

Convolabat quotidie, simul ac evigilaret, in popinas. Quoties Marsupio non sufficiente gula, cauponâ exiit expalliatuſ, atque etiam penè exoſſatus pugnis probrisque? quoties inter redeundum (ſi hoc eſt redite, paſſu labi & relabi, in tabernas ac parietes impingere) proſecuta eſt illum caterva puerorum ſibilis, conviciis, luto? ſed enim acceptas foris injurias ulciſci intus ſolitus, ut primum attingebat limen ædium, horrendum, illico vociferari, adeſſent famuli, adeſſet uxor.

Illi contra latebras aucupari, deliteſcere, trepidare, ſi quem occupâſſet incautum, ſternebat humi, & qua pugno, quâ fuſte diris modis pulſabat. Quid ageret materfamilias? quo ſe verteret? flebit? obſecrabit? irasceſcet? minabitur? Horum nihil omiſit; verùm fruſtra fuère omnia. Quid ergò faciet? jacebat ille aliquando vino obrutus, oppreſſus ſopore, quem nullus tonitruï fragor excuteret. Occaſionem arripiens mulier accedit, ac manum viri utramque primùm, tum pedes ſtringit fune valido; ſudario obnubit caput, torſumq; circumvolvitur corpus ſepulchrali linteo. Tum deinde ſtertentem parato collocat in feretro, & hinc & inde rædas ferales accendit. Illicet mortuum conclamat conjugem: lachrymæ, ut ſolent feminis, juſſæ fluunt ubertim, & ſinum rigant. Poſt hæc capillos vellens ac vocem tollens flebilem in modum, mi Marite! inquit, heu! mi Marite! ſic me orbam & afflictam æternùm deſeris? ſiccine repentinâ morte raptus obiſti? Conſluit intereà omnis vicinia; ægram ſolantur, nec deſunt, qui bonas preces fundant pro deſuncto proni in genua.

At Ecce, dum hi lugent, illi plorant, miserantur alii, excitatus inconditis clamoribus nebulosum ingentem imò emittit pectore; tum moerens caput, tibiasque vincetas agit. Hic omnes stupere, exclamare, rediisse in corpus animum, defunctum revixisse. Uxor, quæ vix tenebat risum inter lacrymas, vivum lugens, quem vellet mortuum, vero dolore in fictum gaudium verso, ad feretrum accedens, ô mi vir, exclamat quàm maximâ voce potest. Audit ille recluditque oculos, perque linteum lucem videns malignam, brachia & pedes gravi nodo revinctos sentit. Quid cogitasse arbitramini vivum cadaver, plorantes, gementes, ululantes audiens, funebremque apparatus intuens? propè mortuum è vivo fecit horror stupori mixtus: trepidat se tantillum movere, tacitusque audit lugentem conjugem. Siccine, in quiebat verisipellis, æternis ignibus addictus es, marite optime?

O! Si ante mortem expiasses animum tot tam insanis computationibus inquinatum! hæc immotus audit miser, tandemque susurro semi mortuo succlamat: Fingit uxor metum gaudio mixtum, & vivis? exclamat; carum caput! vivis? vivo, inquit ille, redux è lethi & tartari faucibus. Reduxne ab orco? Redux, ô cara conjux! expedi, ah! quæso, vincla expedi. Vix funestis extricarat fasciis brachia, & sudario caput, cum ille ad astra tendens manus vovet alta voce solemne votum, per omnem vitam vinum se nunquam ne primoribus quidem labris libaturum,

Et stetit promissis, siccam imposterum vitam, ad feram usque mortem exigens.

ARTICULUS V.

D E

CHRIA.

Questio 1. Quid est Chria & quotuplex?**R.** Chria est utilis quædam aut dicti, aut facti, aut utriusque expositio, certis quibusdam capitibus comprehensa.

Alia est activa, alia verbalis, alia mixta.

Chria activa est, quæ factum aliquod exponit atque exornat. *Verbalis*, quæ prudenter ab aliquo dicta explicat; *mixta*, quæ dicta & facta illustrat.**Q**uestio 2. Quot sunt partes, ex quibus Chria componitur? **R.** Sunt octo, quamvis necesse non sit, omnes in singulis Chriis adhiberi: Encomium, Paraphrasis, Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium, Epilogus.

Etenim inchoatur Chria à laude illius (etiam subinde à vituperio) qui author est dicti vel facti. Deinde fusiùs explicatur dictum factumve. Tum affertur causa, cur dictum bene, aut factum: post hæc, fit probatio à rebus contrariis, à similitudine, ab Exemplo veterum, & tandem concluditur, dictum factumve laude dignum esse.

Questio 3. Cum in Encomiis major difficultas sit, quomodò Tyro in iis iuvabitur?**R.** Subsidium dabunt periodi & figuræ illustres, quas in sequentibus exemplis expressas habe.

EXEMPLA ENCOMIORUM.

Laus S. Ambrosii per interrogationem.

Quæ lingua adeò soluta & eloquens, quæ tam diserta volubilisq; dicendi facultas, quod orationis genus tam expolitum, perfectumq; vel minimam laudum particulam aut verbis exequatur, aut enumerando recenseat, quas Ambrosius illustri sanctimonix famâ ingenique magnitudine sibi comparavit? deficiunt me certè verba, quoties exàmia ipsius, quæ transmisit ad posteros, eruditionis ornamenta pervolvens, sententiarumque, quas, cum viveret, pleno profudit ore, varietatem majestatemque attentâ cogitatione perpendo. Atamen omnium illa mihi semper est visa longè præclarissima, quam his verbis adumbravit: *Luxuria seminarium & origo est omnium vitiorum.*

LAUS SALLUSTII HISTORICI

Per Exclamationem.

Quoties Sallustii historicorum omnium meo quidem judicio facilè Principis, dignos æternâ luce commentarios evolvo manibus, oculis perlustro, mente animoq; considero, continere me non possum, quin admirabundus exclamem: ô virum omnium litterarum laude celebrandum! O sempiternâ dignum commendatione ingenium! quàm prudenter digessit omnia! quàm graviter cum cætera, tum verò hanc sententiam protulit! *Majorum gloria posteris quasi lumen est.*

LAUS

LAUS QUINTILIANI.

Per Repetitionem.

Non sine causa magnus ille sapientissimûsq; declamator & Rhetorum Magister Quintilianus ob ingenium eruditionemque celebratur. Quis enim illo in laudando comptior? quis in vituperando acrior? quis subtilior in edisserendo? quis ornatior in verbis? quis argutior in sententiis? mihi verò acutior nunquam visus est, quàm cum dixit, *satis divitiarum esse, nihil velle amplius.*

LAUS THEOPHRASTI.

Per Apostrophen.

Quem ad finem illud semper in ore habebas? divinâ vir facundiâ Theophraste! Magni Magistri Aristotelis Discipule maxime! qui ad eam dicendi laudem effloruisti, ut meritò à Cicerone Philosophorum eruditissimus & elegantissimus fueris appellatus? quem, inquam, ad finem illud semper in ore habebas illustre dictum; *sumptus preciosissimus, tempus.*

LAUS DEMOSTHENIS.

Per Sustentionem.

Doleo, inquit aliquando Demosthenes. Quid doles, eloquentiæ parens & artifex, qui omnes, quotquot ante vel post te florere, dicendi gloriâ, orationis vi, sublimitate, compositione

fitione superâsti ! quid doles , inquam ? Quòd votis tuis fortuna parum obsecundet ? quod morbus te aliquis aut ægritudo mentis invaserit ? *Deleo: ante lucanâ opificum industria sæpè victus sum.* O contentionem admirabilem ! dolet orator ille præstantissimus , quòd major sit , quàm sua , opificum industria , &c.

Questio 4. Quâ arte PARAPHRASIS dilatabitur ?
R. Singula verba sententiæ perpendenda & enucleanda sunt ; ut materiam suggerant.

EXEMPLUM PRIMUM.

SENTENTIA

Amicorum omnia sunt communia.

Expende primò , quinam sint veri Amici : nempe ii , qui non tantùm in prosperis , sed etiam adversis benevolos sese exhibent ; qui non ore & verbis , sed reipsâ & factis diligunt , &c.

Dein examina , quænam isthæc omnia , quæ verus amicus amico communicat. Reperies esse consilia , arcana cordis , opes , fortunas , honorem , domum , gaudia , mærores & multa alia ; quæ copiosam materiam suppeditabunt.

EXEMPLUM ALTERUM.

SENTENTIA

Audaces fortuna juvat.

AUDACES. Qui sunt audaces ? sunt qui periculis non terrentur ; qui nec vulnera nec mortem perhorrescunt ; quos nullus timor dejicit , nullus casus.

casus remoratur; qui se primi in confertos hostium cuneos immittunt; qui vulnerati non recedunt loco &c. Hos fortuna juvat.

FORTUNA. Dea illa tametsi cæca, inconstans & perfida; quæ, ut ait Lyricorum vatum Princeps, ludum insolentem ludere pertinax, hæc tamen juvat illos.

JUVAT: Id est, armis invictos & in periculis securos reddit: contra omnes hostium impetus eos protegit, defendit, tuetur: eis iter ad victoriam sternit, Palmas, coronas, & immortalis gloriæ triumphos adornat.

EXEMPLUM TERTIUM.

SENTENTIA

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

Donec eris felix. Id est, dum fortunâ uteris prosperâ, dum amplas opes possidebis, dum in honoribus ac dignitatibus eris, dum è votis fluent omnia.

Multos numerabis amicos.

Id est, innumeros invenies, qui se tibi addictos obstrictosque profiteantur; qui omni officiorum genere te prosequantur: qui te palàm laudent ac prædicent, euntem deducant, honorificis verbis excipiant, salutent, amplexentur, venerentur, &c. Hæc materia bene dirigenda, efferenda, & figuris exornanda est.

Questio 5. Quibus transitionibus partes Chriæ connectendæ sunt? &. Servire poterunt sequentes:

TRANSITIONES.

Ab Encomio ad Paraphrasin.

Quid amabò præclarior, quid ab homine sapientissimo dici potuit illustrius? *ardua est ad virtutem via.* Fateor, expendamus verba singula, &c.

O factum insigne! ô dictum omni encomio sublimius! quid significare voluisti, *vir eruditissimè!* &c. Atque ità est profectò.

Audistis viri clarissimi sententiam; nunc latens in ea mysterium evolvamus. Docere nos meo quidem iudicio voluit, &c.

A PARAPHRASI AD CAUSAM.

Si hujus rei causam ex me quaeras; dicam: *ardua idcirco ac difficilis est via virtutis, quòd, &c.*

Rogas, undenam hæc difficultas oriatur? non alia assignari potior causa potest, quàm quòd, &c.

Neque mirum est, *virtutis iter tam difficile esse.* Nam, &c.

Atque hæc istius difficultatis mihi videtur esse ratio; quòd, &c.

Miramini, video, dicti novitatem: at causam percipite.

A CAUSA AD CONTRARIUM.

Contrà verò quid facilius, quàm labi in vitia?
Nullum è contrario expeditius & facilius
iter

iter est, quàm quod ad vitia ducit, & præcipitat hominem.

Rem plenius intelligetis, si contraria contrariis opponantur. - Quid enim? an non, &c.

Atque utinam æquè saltem difficilis & salebrosa esset ad vitium via! verùm, &c.

At quàm difficilis ad virtutem via est, tam jucundum & facile est iter ad vitia. Etenim &c.

A CONTRARIO AD SIMILE.

Certissima hæc veritas eleganti similitudine exornari atque illustrari potest. Nam sicut, &c.

Vide, quantâ curâ, quantâ contentione imago pingitur, quæ tamen momento lacerari delerique potest: idem accidit, &c.

Quemadmodum enim, &c. ita etiam.

Quid miramini? an non idem, quod aliis in rebus accidit, etiam hic evenire solet?

A SIMILI AD EXEMPLUM.

Vultis nunc, ut exemplo rem stabiliam? aspici-
cite, &c.

Testes provoco omnes illos, qui, &c.

Quod verbis hætenus demonstravi, exemplis confirmo. Annon, &c.

Quid similitudinibus opus est, ubi exempla loquuntur?

Experti sunt difficultatem virtutis omnes heroes illi, qui, &c.

AB EXEMPLO AD TESTIMONIUM.

Sed quid plura disputo? audiamus, quàm præclarè eandem sententiam NN. testimonio suo comprobârit.

Neque verò aliud innuere voluit NN. dum dixit, &c.

Audite, quid in rem nostram contulerit NN.

Hoc ipsum & tu NN. declarare voluisti, cum diceres, &c.

Annon etiam sole meridiano clariora sunt verba Christi dicentis, &c.

à TESTIMONIO AD EPILOGUM.

Quæ cum ita sint, quis inficiari aufit, &c.

Itaque fateamur necesse est, nihil verius dici potuisse, quàm quòd, &c.

Eritne adhuc aliquis, qui in dubium vocare aufit, quòd, &c.

Imponamus igitur finem dictioni, atque uno omnes ore fateamur, bene dixisse NN.

Sed tempus est, ut institutæ orationis exitum expediamus, iisdemq; verbis, quibus initium dicendi fecimus, finem quoque dicendi faciamus.

EXEMPLUM CHRISÆ VERBALIS.

SENTENTIA SALOMONIS.

Stultorum infinitus est numerus;

ENCOMIUM, *Sapienter quidem Illustrissimus Ille Rex, qui ob eximiam ac propè divinam, quâ mortales universos superavit, laudem sapientia, clarissimè*

missimum sapientis Nomen adeptus est, & proprium sibi quodammodo vindicavit; sapienter, inquam, Salomon dixit scriptisq; plurima: at nihil magis consentaneum rationi ac veritati congruum prolocutus est, quam cum stoliditatem hominum secum ipse reputans, divino incitatus spiritu, afflatusque celesti numine, stultorum infinitum esse numerum pronuntiavit.

PARAPHRASIS. Ita est profecto: mortalium plerique (absit verbo invidia) eò graviore sapere laborant morbo dementia, quò sibi plus ceteris videntur sapere. Quò enim ibis, oro te, ubi non offendas insanos? Non appellabuntur insani, qui honesta turpitudinem, libidinem moderationi, virtuti vitium, calo terram, caduca bona veris & sempiternis anteponunt: non desipere dicantur, qui relictis celestibus beata vite gaudiis, obscenas voluptates consecrantur? non stultos vocem, qui momentanea delectatione æternos sibi parant cruciatus, ac proculcatâ ratione vitam belluis ducunt simillimam? atqui his totus mundus plenus est.

CAUSA. Nimirum vita sua ducem paucissimi sequuntur rationem; quæ cum deberet clavum moderari, & vite cursum regere, excurbata per summum scelus & contumeliam, in sentina vitiorum demersa jacet; dum in ejus locum suffecta cupiditas tractat gubernaculum, & furentibus animi perturbationibus, ut fluctibus insanis, hominem exponit, &c.

CONTRARIUM. Apparent interea tot inter insipientes naufragos rari sapientes, nantes in castissimo

riissimo procellosa huius vita oceano. Unus Ulysses numeratur, & unus Orpheus, qui sirenium ferale cantu non palliantur in fraudem; qui Circeis illecebris non deiciantur de statu mentis; qui Scyllas & Charybides innoxii prateruebantur.

Annotum in finibus aliamque

SIMILE. Citius profecto fluctus, quos tempestas cedere solet, aut arborum folia, quae frigus hyemale decutit, aut lapillos, quos in littoribus alluunt undae, quam exsortes rationis ac prudentiae homines numerabis. Ita enim natura comparatum videmus, ut praeterea quaeque rara sint, vtilissima passim occurrant: sic ignobilibus saxis & silicibus loca omnia certis obsita, &c.

EXEMPLUM. Neque jam primam infiniti esse ceperunt malesani: ab orbis incunabilis eorum numerus crevit in immensum, & ita crevit, ut ex innumeris hominibus unus duntaxat inventus fuerit Notus, qui divino suffragio sapientis laudem adeptus sit.

TESTIMONIUM. Id videras, vates sanctissime! Salomonis sapientissimi multo sapientior parens! cum perspexisset sapientum paucitatem, exclamares attonitus ac stupens, omnes declinaverunt: non est intelligens, non est usque ad unum.

EPILOGUS. Quae si vera sunt, ut verissima esse nemo sanus dubitabit, sapientissime Salomonem asseruisse faciendum est, stultorum hominum tantam esse ubique gentium multitudinem, ut eos numerare nempe possis. Candid,

EXEMPLUM CHRISÆ ACTIVÆ.

S. Franciscus non verbis sed factis Concionator.

EXORDIUM. Silete oratores ! favete linguis
Rhetores ! sacri concionatores novum concio-
natorem auscultate ! Franciscus ille religiosæ pau-
pertatis assertor inclytus, ille, tam expertus littera-
rum & eruditæ facundiz, quàm virtutum dives,
concionaturus prodit è cellula : adeste animis om-
nes & attendite.

PARAPRASIS. Imò verò intendite potiùs ocu-
los & aspiciate : Usus aurium nullus futurus est in
hac concione, quippe quæ silentio, non voce ;
factis non verbis ; exemplo, non sermone fieri de-
bet. Effundunt se obviam viri & foeminae, turma-
tîmque ad audiendum [iterum hîc erro] ad viden-
dum, inquam, Franciscum convolant ; Modestiam
suspiciunt incedentis ; Squalorem habitûs obser-
vant ; patientiam demirantur ; sanctimoniam præ-
dicant. Sed quid hæc singulatim commemoro ?
ad studium virtutis accenduntur omnes ; ad saluta-
rem Dei metum æternæq; vitæ cogitationem ex-
citantur aspectu Francisci. Tum ad illum conver-
sus comes, quò te, mi Pater ! agis ? inquit, ubi illa
concio, quam te in egressu habiturum esse dixeras ?
cui ille, concionem peregrimus ; non voce, sed ex-
emplo peroravimus.

CAUSA. O concionem præclarissimam ! O
tacitam simulque eloquentissimam Orationem !
perorasti, Francisce ! perorasti eò sanè feliciùs,
quò validior ad expugnandos animos machina sunt

exempla quàm præcepta ; his videlicet illustratu & humanamens ; illis incenditur : hæc vocant, illa trahunt : hæc denique suadent , illa persuadent. Vis , ô quicumque oratoriam profiteris artem , persuadere ? vis arduam virtutis viam complanare ? præi exemplo : spontè sequentur alii. Facis hortare prius , quàm præceptionibus : cælestem virtutis formam ne verbis depinge tantum (vix enim auribus quisquam credit) sed eam moribus exprime & velut oculis objice ; statimq; spectantium animos ejus amore succendes.

CONTRARIUM. At vos, oratores vanissimi ! qui eloquenti lenocinio nihil aliud aucupamini , præter auram popularem , amabo , dicite , qui motus animorum , quæ immutationes voluntatum , quæ virtutum miracula præclaras illas , quas habuistis , conciones fuerint consecuta ? vobis exardescentibus auditor friget ; vobis perstreptibus , oscitat ; intonantibus , obdormiscit. Quid ita ? quia orationi vestræ mores non consentiunt , & quod sermone statuitis , actione recusatis.

SIMILE. Nempè non sonanti grandine sumentes rigantur agri , sed leniter stillante pluviam : non fulminum fragore educantur segetes , sed benigno solis aspectu ; sic , &c.

EXEMPLUM. Videte , quo milites ardore irruant in hostes ; quo furore irrumpant in obsessam urbem per everia mania , quid illos vitæ ac necis oblitos per media rapit pericula ? dux egregius , qui sublimis in equo , & exsertum vibrans gladium præit.

TESTIMONIUM. Testis hujus sententiæ locuples ,

ples & veteris Francisci suffragator idoneus es, Francisce Borgia! Gandiæ dux sanctissime! concionabatur aliquando vir ille Sanctus in planitie patentissima ob incredibilem hominum turbam à circumjectis oppidis affluentium, ac licet non posset audiri à remotioribus, imò ne intelligi quidem à proximis, fluebant tamen ab oculis omnium magno cum pietatis sensu lachrymæ, quòd virum Sanctum concionantem intuerentur.

EPILOGUS. Adeò verum est, nihil à S. Francisco fieri potuisse sapientius, & ad persuadendum accommodatius, quàm cum exemplo modestiæ reliquarumque virtutum concionaturus, urbem tacitus peragravit, *Candid.*

EXEMPLUM CHRISÆ MIXTÆ,

Phocion aurum ab Alexandro M. oblatum respuebat, dicens, sinat me Alexander virum esse bonum.

ENCOMIUM. Tametsi lumen illud Antiquitatis clarissimum Phocion immortalem apud posterios memoriam sibi comparavit dictis factisque illustribus, quibus Reges potentissimos devinxit sibi, atque in admirationem suam pertraxit, nihil tamen meo quidem iudicio unquam egit dixitque aut ad famam præclarius, aut ad gloriam excellentius, quàm cum oblatas ab Alexandro opes cum stomacho rejecit. Miserat Rex ille pauperi Phocioni

ni magnam auri argentique vim, quo illius inopiam levaret: At quid suam dives egestate Phocionem? videbatur sibi omnibus Regibus esse opulentior: & cur, inquiebat, mihi tantas opes Alexander? quia te solum, reponebat legatus, Athenis virum bonum esse existimat. Cui Phocionem, habeat igitur Alexander aurum suum, meque sinat virum bonum esse.

PARAPHRASIS. O factum insigne, nulla satis laude prædicandum! ô responsum admirabile! Non est græcorum Athenæo, sed ex intima Christianorum Philosophia depromptum! indicare voluit vir scientiam singulari præditus, in magnis divitiis vitam sine vitis diu agi non posse; nec permanurum se diu virum bonum, si fluxis opibus abundare cœperit.

CAUSA. Neque id immerito, Nam cum homo suapte naturam insolens sit, & ad quævis illicita sat superque propensus; si res secundæ accesserint & mentem inflarint, si opulentia propensioni malæ vires addiderit, & ad omnem licentiam, ut fieri solet, extimulaverit; quid aliud ab homine expectari poterit, quam quod à virtute deficiat, & ruat in quævis scelera? lustrate, si lubet, quorundam opulentorum domos, Deus immortalis! quantus ibi passim luxus! quanta dissolutio morum! quam nullus in omni abundantia modus! quanta in actionibus levitas! in vestibus jactantia! in sermone fastus! in conviviis profusio ac licentia! hæc autem mala omnia ex uno fonte, nimirum ex nimia opum copia, profluxerunt.

CON-

CONTRARIUM. Nihil ejusmodi in pauperum casis reperies; non illic superbia, non luxus, non mollities, non pompa, non jaçtancia, nec alia, quæ ab opibus nasci solent, vitiorum monstra cernuntur: emori enim vitia ibi necesse est, ubi pabulum deest, unde alantur.

SIMILE, Fit scilicet in homine, quod in equis, qui quò liberalius pascuntur, eò magis insolescunt, ut etiam calcibus ac moribus impetant Dominum suum. Tolle iis pabulum, & ferociam sustulisti. Sic hominem opibus insolentem facilè compelles, ac virtuti restitues, si fomenta vitiorum ab eo abstuleris.

EXEMPLUM. Prodigus ille Evangelicus exemplo suo hanc veritatem nobis testatissimam fecit, quamdiu enim nummis turgabant loculi, nulla aberat à sensibus illecebra, nulla à corpore libido, nullum flagitium à turpissimis moribus. Resipuit tamen, at quo tempore? cùm decoctum esset patrimonium, cùm fames & extrema inopia eum meliora docuissent. Tum demum homo frugi factus est, atque ad Patrem supplex rediit.

TESTIMONIUM. Illud ipsum indicare voluit S. Chrylostomus, cùm diceret: *Divitiarum sequela est luxuria, intemperans ira, arrogans superbia, & omnisque motus irrationalis*

EPILOGUS, Sapiëntissimè igitur fecisti, dixisti que Phocion! cum Alexandro aurum remisisti,

atque ut te virum bonum esse sineret, petiisti. Dum hominum genus erit, quod dixisti, æternis laudibus celebrabitur: quod autem fecisti, omnes gentes semper obstupescant, atque ipsa æternitas admirabitur.

EXEMPLUM ALIUD

CHRÆ MIXTÆ.

Diogenes accensâ lucernâ in frequentissimo foro hominem quærit.

Encomium. Quid cum lucerna tua quæris, Diogenes, lepidissime bipedum? Quid investigas Doliaris Philosophe, sapientissime Nugator, illustrissime Morio? quid indagas, Medicorum nobilissime, cum accepta illa lucerna, ipsa meridiei luce, medio in foro frequentissimæ civitatis? Age responde Tenebrio clarissime, quid investigas? Audite, quid respondeat joculari caput: Hominem quæro, inquit, Hominem quæris? Tu tot inter homines inquiris hominem? Amplissimo in foro, innumerabili hominum ultrò citròque comitantium multitudine celeberrimo hominem conquiris, Quid? oculisne an mente orbatus es? Quos intueris, umbræne reris esse, non homines? Quos incurfas, humeròque propellis obvios, non homines credis? qui te salutant, teque percunctantur, quid quæras, hos non homines esse putas?

Paraphrasis. Non putat. Ità est profectò, eos non homines esse putat, in quos incurrit; idcirco
cla-

clarissimo meridie forum, vicos, domosque lu-
 strat accensâ face, interq; homines quaerit ab homi-
 nibus hominem; non cuiusmodi obvios se nobis
 ubique dant; non quales quotidie cernimus, vanos,
 vecordes, improvidos, inconsultos, vitiis deditos;
 sed prudentem, sed cordatum, sed temperantem;
 addictumque virtutis studio quaerit ac sapientem.
 Quid enim autumas, tu qui Philosophi huius rudi-
 culi consilium explodis, & responsum rides? quem
 amabo, hominem esse iudicas? quem hoc illustri
 nomine dignum arbitraris? Eumne, qui felicita-
 tem turpissimis in rebus sitam existimans, nihil sibi
 expetendum putat, nisi quod corporeos sensus in-
 zani & obscenâ delectatione permulcet? qui nihil
 cogitans de honestate vitæ & officio rationis ed
 fertur amens, quò voluptas illicit, quò libido ra-
 pit, quò cupiditas incitat? Eum tu hominem ap-
 pelles, qui curas omnes suas ac cogitationes refert
 atque consumit in coacervandis per fas & nefas
 opibus, auròque cumulandis arcis, ac proferen-
 dis latifundiorum limitibus? Hominem nominare
 audeas, qui in id unum incumbit, ut omnes um-
 bras falsæ gloriæ infectetur, ut luxu diffluat, otio
 torpeat, epulis indulgeat, gulæ abdominique ser-
 viat, in omni voluptatum genere sese volutet & im-
 mergat? Egregiam verò speciem dignitatèmq;e
 Hominis, quem summus omnium Opifex Deus
 proposuit terrarum orbi, cuius imperio subiecit
 omnia, cuius causâ universam condidit mundi mo-
 lem: Ille, ille Homo dicendus est, qui magnitu-
 dine consilii, tolerantia rerum humanarum, vir-
 tutibusque omnibus, ut mœnibus, septus spernit vo-
 lupta-

luptates, refrænât libidines, coërcet avaritiam, improbiſſimis dominis, dedecori ac turpitudini non paret. Ille homo eſt, quem effrænatus non impellit amor, non abducit odium, non extollit audacia, iracundia non accendit, lætitia non eſt fert, voluptas & timor non frangit; qui nec moleſtia tabeſcit, nec mœrore conficitur, nec futili geſtiens alacritate deliqueſcit. Hic ille homo eſt, quem Diogenes olim quæritabat, quemque ut faciliùs inveniret, lucernam accenderat.

CAUSA. Hujus enim generis homo non eſt cuiſvis obvius; eo more qui vivat, perrarus eſt; accendenda idcirco tibi eſt judiciù lucerna, lampas mentis, non corporis ſolùm aperienda lumina, eum ut diſcernas ab aliis; Extremam quippe oris humani ſpeciem omnes præ ſe ferunt, at cupiditatis immoderatae pluſquam Circeò poculo, in varias mutati belluas: Vulpium induunt alii fraudulentam indolem, luporum alii voracitatem imitantur. Alii equorum libidinem, tygrium rabiem, tumorem leonis, ſerpentum virus, aſellorum ſtoliditatem ac deſidiam, levitatẽque volucrum, piſciumque ſtupiditatem ferinis moribus adæquant ac ſapẽ vincunt.

Tales ſi tu homines indagas, lucernam haud opus erit accendere, nec obire fora compitãque; ubique tibi obviam contra venient; hujusmodi ſinẽ labore invenies infinitos vel occluſis luminibus. At ſi verum inquiris hominem, ſi optas reperire ſapientem, ſume lucernam, accende

cendē lampadem, tēque Diogeni comitem ad-
junge, omnesque perlustra plateas, percurrere vi-
cos omnes & domos, rimare viarum flexus, angu-
portus & aditus.

SIMILE. Mulieris instar, amissam quæritantis
gemmam, quam habet unicam: Quos enim illa
non evertit domus angulos? quas non accendit fas-
ces? quos non perscrutatur recessus? neque enim
contenta meridianō lumine, ipso in sole lucernam
admovet, lapillūque unum innumerabiles inter
lapillos, unionēque unum omnibus investigat
locis, incredibili diligentia, sollicitudinēque sin-
gulari.

EXEMPLUM. Longē tamen Tu majori dili-
gentiā, Deus Optime, Maxime! *scrutatus es* non ci-
vitatem unam tantū *Hierosolyamam in lucernis*,
sed quinque urbes illas, non flagitiis minū famo-
sas, quā claras incendio, quo deflagrārunt, unū-
que ut invenires in iis hominem, non laternam mo-
dō unam, non solarem tantū adhibuisti lampa-
dem, astrorūque omnium lucem; sed ipso eti-
am inflammāsti cum urbibus universos incolas, &
unum tandem, quem quærebas Lothum, tot inter
horribiles hominum larvas vix hominem nactus, ab
illorum turpissimo avulsum complexu abstraxisti.

TESTIMONIUM. Laternam tu etiam Regum
sapiētissime, eundem in finem, credo, succende-
ras, cū perlustratis animo celeberrimis terræ pla-
gis, oppidisque frequentissimis exclamāsti denique:
Mil-

Millenis de viris unum tandem aliquando te reperisse; mulierem verò ne invenisse quidem unam ex omnibus.

EPILOGUS. Ite jam, & Laternarium irridete Diogenem, quòd in confertissima hominum turba hominem quærat. Sanè laterna illa sua, si minùs, quod investigabat, invenit, non mediocrem certè sapientiæ laudem reperit, maximámque sui iudicii lucem Laternæ suæ luce patefecit. *Pom.*

FINIS

PRO

QUARTA CLASSE.

